

הוֹדָיָה הַבַּעַת תּוֹדָה
רָגַב גּוֹשׁ עֵפֶר
מוֹלְדֵת אֶרֶץ הַלִּידָה שֶׁל אָדָם אוֹ
שֶׁל אֹמֶה
נֶכֶר אֶרֶץ זָרָה שְׂאִינָה מוֹלַדֵת
רְבֻבוֹת עֲשָׂרוֹת אֲלָפִים
מְרַחְבֵי מְקוֹם מְרוּוּחַ, אֵין-סוּף
רַחְבֵי מְרַחֲקֵי, מְרַחְבֵי

שִׁיר הַהוֹדָיָה

מילים ולחן: מרדכי זעירא

לְוִיַּת אוֹתִי, אֶרְצִי, בְּלֶבֶן שְׂקֵדָה
בְּזֶהַר חֲמַתָּךְ וּמְרַחְבֵי שְׂדוֹתֶיךָ,
וְשִׁיר נְתַתְּ בְּפִי, הוּא שִׁיר הַהוֹדָיָה
לְהַשְׁמִיעוֹ הַרְחֵק הַרְחֵק מִגְּבוּלוֹתֶיךָ.

וְהוּא שְׁמוֹר בְּלֵב, זֶה שִׁיר הַרְגָּבִים,
וּבְרַחְבֵי נֶכֶר מוֹלְדֵת יַעֲטֹפְנוּ
וְרְבֻבוֹת אַחִי, בְּנִיךָ הַטּוֹבִים
יִקְשִׁיבוּ לוֹ דוֹמָם וְיִרְגְּעוּ מִמְּנוּ.

וְעַת נָשׁוּב, אֶרְצִי, שְׂבַעֵי גְעָגוּעִים
צְמֵאִים לְחֲמַתָּךְ, לְשִׁפְעַת טוֹבוֹתֶיךָ,
יִחְזַר לְךָ אִזּוֹ הַשִּׁיר מִלֵּב בְּנִים גְּאִים
וְטוֹב יִהְיֶה לְצַעֵד בְּרַחְבֵי שְׂדוֹתֶיךָ.

♩ = 72

Am Am⁷ D Dm⁶ Am

ל - נית - או תי - אר צי - אר ל - קו - ל שק - ד ית - א

3 C A/C[#] Dm G⁷ C E⁷ F

הוא פי - א תת - נ שיר - נ נד - ת - שדו בי - ח מר - ג תד - מ ח הר - ז -

6 G C A⁷ Dm Am/C E⁷/B E⁷ Am

שיר נה - ד - הו - ח שיר נה - ד - הו - ח שק - עו מי - הש - ל חק - חק חק - חק - מ גבו - מ נד - ת - לו - גבו - מ

מרדכי זעירא (1905-1968)

מלחין ומשורר, מאבות הזמר העברי. השכלתו המוזיקלית הסתכמה בצפייה בכמה שיעורי פסנתר של אחותו, שלאחריהם זכה בפרס על כך ש"ישב בשקט". מגיל 10 ועד לבר המצווה התלווה אל אביו לבית הכנסת בשבתות ובחגים, והאזין לניגוני קריאת התורה ולסלסולי החזנים. בביתו שמע שירה חסידית ושירים ציוניים. לאחר שסיים את לימודיו התיכוניים התמחה בתפירת נעליים, והצטרף ל"קומונת יצרני הנעליים", שבה עבד למחייתו. בד בבד התמסר לפעילות ציונית בתנועת "השומר הצעיר", שהייתה אסורה ברוסיה. כעבור זמן נאסר עם חבריו והעמידו בפניו שתי אפשרויות: לשתף פעולה ולהיות מודיע, וכתמורה לכך לזכות במלגת לימוד בקונסרבטוריון של קייב, או לעזוב את רוסיה. הוא בחר באפשרות השנייה, ובסוף שנת 1924 עלה לארץ, והוא בן 19. בהגיעו ארצה הצטרף מרדכי זעירא לקיבוץ סס"ר (לימים אפיקים), שהתמקם אז בבית גן שליד יבנאל. הוא וחבריו העלו הצגת אופרה בשם "כרמלה", על הווי השומרים בארץ. על המוזיקה סיפר מרדכי זעירא, שלקחו מנגינות מוכנות וקצת גם חיברו. את ההצגה ליוותה תזמורת, שכללה נגני קונצרטינה ולהקת נגני מסרקים, בניצוחו של מרדכי זעירא.

כינויו של זעירא בקיבוץ היה "מיטיה מסרק", גם משום שהיה אשף בנגינה במסרק, וגם משום ששם משפחתו המקורי "גרבון" פירושו "מסרק" ברוסית. הוא החזיק בכיסו תמיד מסרקים בגדלים שונים, היה עוטר אותם בנייר סיגריות דק ומפיק מהם צלילי כינור, צ'לו ואף חצוצרה. לאחר חודשים עברה הקבוצה לעפולה, ולכבוד חנוכת צריף הקיבוץ העלו החברים הצגה נוספת בשם "חולצה כחולה", סאטירה על מוסדות הפועלים בארץ.

באותה העת נוסד תיאטרון "האוהל", והמייסד משה לוי הסתובב במחנות העבודה ובין סוללי הכבישים, וחפש כישרונות. הוא נפגש עם מרדכי זעירא, והלה הסכים להצטרף לתיאטרון ועבר לתל אביב. בסופו של דבר לא זכה לשחק ב"אוהל", אך תפר נעליים לשחקנים. יתרונו היחיד היה - היכרותו הקצרה עם יואל אנגל, המלחין שהקים את מקהלת ה"אוהל" וכתב את המוזיקה להצגות הראשונות. יואל אנגל מת לפתע, בתחילת 1927, כשנה לאחר מותו של חנינא קרצ'בסקי, שהיה אף הוא ממעצבי הזמר והחינוך המוזיקלי בארץ. בתקופה זו התרוקנה הארץ ממלחיני שירי הזמר העברי: אברהם צבי אידלסון עזב בראשית שנות ה-20, יוסף מילט חזר לווינה, פואה גרינשפון יצא ללמוד באיטליה וידידיה בורוכוב-אדמון, שרק החל אז לסלסל מנגינות בסגנון בדואי, שהה באמריקה. על רקע החלל שנוצר החל מרדכי זעירא לסלול דרכו כמלחין.

בשנת 1929 צץ בתל אביב תיאטרון חדש בשם "החרטום", ומרדכי זעירא התבקש להלחין לתיאטרון זה שיר בסגנון תימני, לסצנה על העלייה התימנית בארץ, למילותיו של הלל אביחנן. השיר נפוץ בכל הארץ, בשם "פקד ה'". שמו המקורי היה "בשערי מולדת". לאחר שנים אחדות כתב נתן אלטרמן שיר חדש ללחן של מרדכי זעירא, שנקרא "אל תפחדי, תמר". משה וילנסקי שינה את סופו המקורי של הלחן והוסיף סיום שונה. שיר זה בישר את תחילתו של "הגל התימני" בפזמוני הארץ. מרדכי זעירא היה הראשון בין מלחיני הארץ שהלחין מנגינה מקורית לשיר על עולי תימן.

בשנת 1935, לאחר שהתבסס בעבודתו בחברת החשמל, החליט מרדכי זעירא, שעד כה הלחין באמצעות מסרק, לרכוש פסנתר. אולם כשלא עמד בתשלומים הוא נלקח ממנו. בערב מלחמת העצמאות הביא פרופסור חיים הלפרין אל מרדכי זעירא שירים להלחנה, והופתע לראות כי אין לו פסנתר. הוא פנה לאברהם לוינסון, מנהל המרכז לתרבות, וסיכם אתו שהמרכז החקלאי וההסתדרות ישתתפו בקניית הפסנתר, ומרדכי זעירא ישלם את חובו בסיבוב הרצאות ובארגון שירה בציבור ברחבי הארץ. הפעם הוא שילם את חובו עד תומו.

מרדכי זעירא התמסר לתיעוד מוזיקלי של האקטואליה בארץ. בזה אחר זה החל להלחין שירים המתעדים את המתרחש בארץ, והחל לשמש כדובר המוזיקלי של היישוב. מרדכי זעירא ראה עצמו כמלחין לאומי. על יצירתו המוזיקלית כתב המוזיקאי והמבקר מנשה רבינא: "לזעירא מתאים תואר הכבוד טרובדור (כינאי למשורר וזמר נודד בימי הביניים). גם הוא עבר את הארץ לאורכה ולרוחבה, כמותם האזין למתרחש בדורו, וכמותם מצא ניב צלילי לחוויות תקופתו". מרדכי זעירא אמר שהוא מסוגל להלחין רק מילים בעברית. הלשון העברית לא הייתה רק שפה, אלא גם צלילים. הוא הביע את המשאלה שמלחיני הארץ ישאבו השראה ממעיינות המוזיקה היהודית, וישתמשו ביצירותיהם בחומרים מהמקורות המגוונים של מנגינות העדות והשבטים ממזרח וממערב, בין שאלה ניגוני תפילה או טעמי המקרא, זמר חסידי או זמרת תימן.

בשיר שהלחין שבועות אחדים לפני מותו כתב:
 ימים גולשים לתהום, לילות שוקעים בתוהו,
 מילות חיבה גוועות מבלי להיאמר,
 הלב עוד פועם, פועם מנגינתו הוא,
 עוד שיר אחד, עוד שיר אחד, רוצה הוא לזמר".

על השיר

משירי מלחמת העולם השנייה. מרדכי זעירא התגייס לצבא הבריטי בזמן מלחמת העולם השנייה, ושירת בבריגדה (החטיבה היהודית הלוחמת - החי"ל). השיר נכתב ב-1942, תוך כדי נסיעה של מרדכי זעירא ברכבת, שהובילה את חיילי הבריגדה מארץ ישראל לקהיר. שורת הפתיחה נכתבה בהשראת השקדיות הפורחות בצדי הדרך, ומאז מתקשר השיר הזה גם עם ט"ו בשבט. על נייר התווים של השיר, ששלח זעירא לרעייתו, כתוב: 19.2.45, קהיר.

ט"ו בשבט

יום ט"ו בשבט נחשב "ראש השנה לאילנות", ועיקרו קביעת יום, המבדיל בין שנת מעשר אחת לחברתה. על פי ההלכה, חייב יהודי להפריש מיבולו תרומות ומעשרות, אלה הם המסים שחויבו בהם אבותינו בזמן שבית המקדש היה קיים, כדי לפרנס את הכהנים ואת הלויים, ששירתו בבית המקדש, וכדי לכלכל בהם את עניי העם. ראש השנה לאילנות הוא, איפוא, היום הקובע לראשית שנת המס: תשלום מעשרות מפירות האילן.

חג לציונות

כשגלה עם ישראל מארצו, הפך ט"ו בשבט לחג המקשר את העם עם טבע ארצו. בתפוצות הגולה התפשט המנהג להרבות בט"ו בשבט באכילת פירות של ארץ ישראל, במיוחד משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל, ככתוב: "אַרְץ חֵטָה וְשֶׁעֶרָה וְגֶפֶן וְתַאֲנָה וְרִמּוֹן, אֶרֶץ-זֵית וְשֶׁמֶן וְדָבָשׁ" (דברים ח', ח'). בשוב עם ישראל להתיישב בארץ, נערכו נטיעות. הנטיעות היו סמל להתיישבות קבע ולהיאחזות בארץ. הנטיעה הראשונה של האילנות בט"ו בשבט התקיימה במושבה יסוד המעלה, בשנת תרמ"ד (1884). בט"ו בשבט תר"ן (1890) לקח זאב יעבץ, ששימש כמנהל בית ספר בזיכרון יעקב, את תלמידיו, ונטע שתילי עצים בחוצות המושבה. כשכל תלמיד אוחד בידו שתיל, הם צעדו ושרו. שנים אחדות לאחר מכן, באלול תרס"ו (1906), הציע המורה ח"ל זוטא, באספה הכללית של הסתדרות המורים העבריים ביפו: " ... לחוג את ט"ו בשבט מפני שהוא חג האילנות, חג הטבע... אני מציע להטיל חובה לעשות נטיעות עצים בט"ו בשבט בכל בתי הספר..." ההצעה התקבלה.

השקדייה

חזיון זה, של השקד הפורח, הפך מאז ההתיישבות היהודית החדשה בארץ ישראל לדגלו של ט"ו בשבט. מטעי השקדים הגדולים שניטעו במושבות הראשונות ביהודה, ואחר כך בגליל התחננו, היו פורחים באחת סמוך לט"ו בשבט, וטבעו חותמם על החג המתחדש. גם מטעי הלוז (לוז השקד) בכפרי הערבים שימשו בפריחתם תפאורה נהדרת לחג. דומה, שהשיר על השקדייה הפורחת של ישראל דושמן (-1947 1884), הוא שהשריש בפי הילדים ואחר כך בפי הבוגרים את השם "שקדייה" לעץ שקד.

קראו את חילוף השיר

- ◆ הקיפו את המילים המתארות את הארץ ואדמתה. (ארצי, שדותיך, גבולותיך, רגבים, מולדת)
- ◆ שם השיר הוא: "שיר ההודיה". מצאו כותרות נוספות המתאימות לשיר. (שיר הרגבים)
- ◆ כיצד מתוארים הבנים בארץ? (רבבות אחיי, בנייך הטובים, בנים גאים)
- ◆ מהי מטרתו של שיר זה? (שיר געגועים לארץ, להשמיעו כשנמצאים הרחק מגבולות ארץ ישראל, בנכר; הקשר בין הבנים לארץ; שיר עידוד לחיילים)
- ◆ מדוע נהוג לשיר שיר זה בט"ו בשבט? (מזכיר את המילה שקדייה. נכתב בחודש פברואר, שלעתים מקביל לחודש שבט)

- ◆ קראו את התווים, ומצאו מהם שני הצלילים שבהם מסתיימים המוטיבים המוזיקליים.
מדוע, לדעתכם, השיר מסתיים דווקא בשני צלילים אלה?
- ◆ צליל הפתיחה וצליל הסיום של השיר (ושל הבתים) הוא אותו הצליל באוקטבות שונות. מדוע, לדעתכם?
(פתיחה - נמוך, בסיס, אדמה, שורשיות;
סיום - אוקטבה מעל - מרחק, גובה, געגוע)